

# LA FEMOSA



REVISTA D'OPINIÓ I  
INFORMACIÓ LOCAL



A R T E S A   D E   L L E I D A

OCTUBRE-NOVEMBRE-DESEMBRE  
1993 - NÚM. 148

LA

FEMOSA

REVISTA D'OPINIÓ  
I D'INFORMACIÓ  
LOCALNÚMERO 148  
OCTUBRE / NOVEMBRE  
DESEMBRE 1993EDITA: AGRUPACIÓ  
CULTURAL "LA FEMOSA"  
CARRER DELS GALLART, 7  
ARTESA DE LLEIDASEGONA ÈPOCA  
DIPÒSIT LEGAL : L- 264-1981

AMB EL SUPORT DE:

Generalitat de Catalunya  
Departament de Cultura

Diputació de Lleida



Ajuntament d'Artesa de Lleida

Membre de:

 ACPC  
Associació  
Catalana  
de la Premsa  
Comarcal-----  
Els articles que apareixen a  
les planes de **LA FEMOSA**  
refleixen únicament  
l'opinió de llurs signants

## PÒRTIC

Quan de tant en tant (però massa sovint) sentim que algú posa el crit al cel tot denunciant una hipotètica persecució de la *llengua castellana* al nostre país, ens quedem de pedra; meravellats pel cinisme malaltís d'aquesta gent. La nostra llengua, dins el territori que li és propi, encara no ha assolit, ni de bon tros, el nivell de recuperació desitjable per no ser dins la llista (com d'algun animal en vies d'extinció es tractés) de llengües minoritàries en regressió. La llengua catalana, de segles perseguida sistemàticament pels nacionalistes espanyols (encara somniant imperis), no ha pogut fer res més (fins ara) que fer la viu-viu. Ara, només ara, amb un mínim de poder administratiu, el català comença a ser reconegut com a llengua de cultura, però encara li falta moltíssim per a assolir el nivell de comunicació necessari (dins de tots els territoris dels Països Catalans) per no fer témer la seva desaparició enfront del setge continuat de la llengua castellana, llengua que, aquesta gent de la que parlàvem suara, gosa presentar-la com a *màrtir*, atacada i ultratjada, constantment, per gent d'aquest país que vol fer-la desaparèixer del mapa.

La llengua catalana, tot i ser la llengua natural del nostre país i ser, encara, la llengua que parla la immensa majoria d'homes i dones que viuen en aquest territori, no és en el nivell que li pertoca. Només cal fer una ullada a qualsevol quiosc per adonar-se de la llengua en què estan escrits la majoria de diaris i la gairebé totalitat de revistes i pamflets que s'hi exposen. Només cal adonar-se de l'oferta televisiva ... Només cal fer un repàs a la cartellera del cinemes per a comprovar quantes pel·lícules es projecten en català. Només cal mirar l'etiqueta dels productes comercials, els rètols de les grans empreses i la propaganda amb què aquestes s'anuncien, etc., etc. I no parlem de la llengua que s'ha d'utilitzar en moltes oficines i altres llocs oficials. Només cal adonar-se de totes aquestes *petites* coses, per adonar-se d'allí on som i d'allí on caldria que fóssim.

# **La Femosa — Cuina**

Ens ha semblat bé d'iniciar en aquesta pàgina que ens quedava sempre una mica escadussera, la publicació d'algunes receptes de cuina del llibre LA FEMOSA-CUINA editat l'any 1984 i que fa molt temps que està exhaurit. Les receptes publicades foren el resultat dels plats de cuina elaborats per les dones que es van trobar en el primer curset de cuina de "La Femosa" (cada dona, havia d'ensenyar a les altres a cuinar un plat del seu repertori). No són receptes originals en el

sentit exacte del mot, sinó que són receptes que cada dona se les havia fet seves i fruïa ensenyant-les a les altres cuineres casolanes. Totes tenen, però, la particularitat que són fàcils de cuinar per les persones amb un mínim de coneixements de cuina.

Per a publicar aquestes receptes, ens ha semblat bé de fer-ho tal i com foren editades, sense afegir-hi res, però sense llevar-hi, tampoc, res. Que us facin bon profit:

## **ESPINACS AMB LLANGOSTINS**

INGREDIENTS (per a 6 persones)

1 kg. de llangostins pelats  
1/2 kg. d'espínacs bullits  
6 ous  
2 cullerades de crema de llet o nata líquida  
Salsa holandesa (vegeu recepta)

En una paella es posen a sofregir els espínacs, després s'hi tiren els llangostins; a continuació els ous batuts i es va remenant sense que es faci truita. Finalment s'hi tiren les dues cullerades de crema de llet per suavitzar-lo. Es treu del foc hi s'hi afegeix la salsa holandesa i es posa al forn a gratinar.

# ÍNDIX

PÒRTIC / 1

LA FEMOSA, CUINA / 2

NOTES I NOTÍCIES / 4

DE RECICLAR, RECICLEM / 7

*Per A. Costafreda*

CALENT PERÒ NO ESCALDAT / 9

*Per Alternativa Ecologista*

CARTES A UN PSICÒLEG / 10

*Per Catxapet*

EL MISSATGER / 11

*Per Felip II*

MOTS ENCREUATS / 12

*Per M. N.*

AMB POQUES PARAULES / 14

*Per Felip Gallart i Fenàndez*

ELS AMICS, L'AMISTAT / 15

*Per JOMAES*

FOLKLORE ARTESENC / 16

*Per A. C.*

## PÀGINES CENTRALS

ELS CARRERS D'ARTESA  
S'HAN ACABAT ELS BOLETES

EL NADAL QUE VOLDRIEM

*La Femosa*

L'ECOLOGIA DE LA CUINA

*Per Alternativa Ecologista*

ASSOCIACIONS DE DONES. PARLEM-N'HI

*Per Cèlia*



### LA PORTADA:

"lo Perxi del Miró"  
abans que s'esfonzés

# NOTES I NOTÍCIES

## **CREACIÓ DE L'ASSOCIACIÓ DE DONES D'ARTESA DE LLEIDA**

El passat dia 26 de setembre, es va convocar una reunió a la qual s'invitava a totes les dones d'Artesa per a intentar constituir una Agrupació de Dones. Les artesenesques presents a la mateixa, van acordar la seva constitució, així com la creació dels corresponents estatuts i legalització com a Associació sense afany

de lucre, amb la finalitat de potenciar activitats per a les dones d'Artesa, i de promoure tot tipus d'actes en molts dels quals poden assistir-hi els homes i les dones que ho vulguin. La finalitat no és altra que cercar el protagonisme de la dona en el món social i cultural.

## **CASTANYADA**

La castanyada, festa tradicional de Catalunya, i fortament arrelada en el nostre municipi, nom de la qual prové de les castanyes, fruit típic d'aquesta època de l'any, té una especial importància pel fet que els nens de vuitè de l'escola, es dediquen durant els vols del dia de Tots

Sants a vendre les castanyes que ells mateixos torren en un gran bidó a la plaça Major de la nostra Vila.

Els guanys que n'obtinguin a part de passar-s'ho força bé, serviran per tal d'abaratir el cost del viatge de fi de curs.

# LA HISTÒRIA D'ARTESA

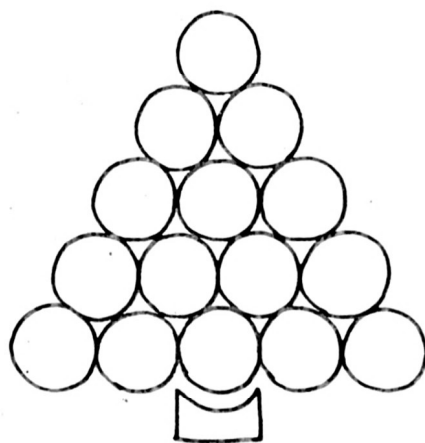
Sempre que parlem de la **Història d'Artesa de Lleida**, ens hem de lamentar de que no hi ha res publicat (res publicat, s'entén, en algun llibre, ja que a través de les pàgines de **LA FEMOSA** si que s'ha publicat alguna cosa). Doncs bé, des de fa ja molt temps, un equip d'homes i dones d'Artesa i de fora, treballen en un ambiciós projecte per remeiar aquesta mancança de publicacions històriques sobre el nostre poble. Aquest projecte, com ja hem dit, ambiciós, no pot encabir-se dins d'un sol llibre, sinó que en caldrà uns quants. Aquest ampli projecte vol incloure des de l'estudi del territori (estudi geològic), la flora, la fauna, prehistòria, història medieval, història moderna, la cultura, el folklore, els esports, etc., etc.

Ara estem d'enhorabona, ja que el primer llibre d'aquesta col·lecció ja està acabat, més i tot, ja és a l'empremta. Un acord entre l'Ajuntament, La Femosa i Pagès Editors farà possible que aquest llibre el

tinguem (d'aquí a poques setmanes) de venda al públic.

Aquest que serà un llibre molt concret sobre un aspecte de la història d'Artesa ha estat escrit pel Felip Gallart i Fernández on hi plasma un estudi acurat del desenvolupament cultural del nostre poble, des que se'n tenen notícies fins als nostres dies. Segons diu el mateix autor, aquest no vol ser un llibre estrictament històric sobre els fets culturals que aquí s'han manifestat sinó, més bé, un assaig que, vol apropar la història de la cultura artesenca al lector interessat.

Ara ens ha semblat adient donar la notícia de la immediata publicació de la **Història de la Cultura Artesenca** (d'Artesa de Lleida, Segrià). Perquè aquest fet, nosaltres el trobem de cabdal importància i per això hi voldríem donar el màxim de difusió per a que tots els artesencs se'n facin ressó. De totes maneres, ja en tornarem a parlar de més aprop.



# MAGATZEM MUNICIPAL

L'Ajuntament d'Artesa de Lleida, ha dut a terme la construcció d'un magatzem municipal, en el solar de la seva propietat ubicat al carrer Fossar Vell, núm. 4. Les obres han consistit en cobertar l'esmentat solar i ampliació de la porta d'accés al mateix. Aquest magatzem

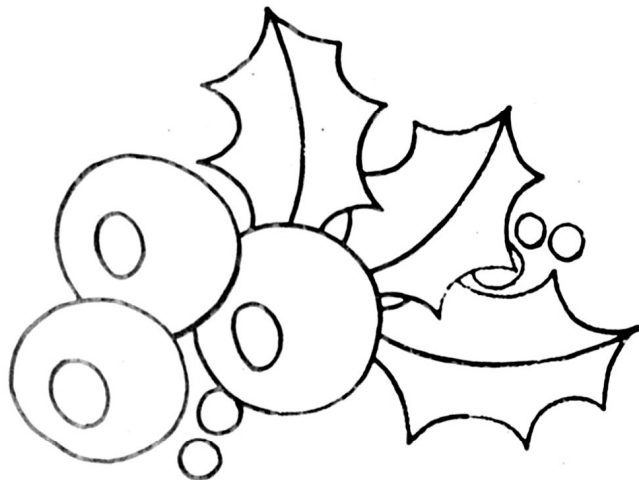
serà l'indret escollit pel nostre Ajuntament per emmagatzemar i concentrar els diferents estris i utensilis, que cada dia són més necessaris per tal de dur a terme les diferents tasques municipals.

# DIVENDRES CULTURALS

Com cada any, durant els mesos d'hivern, l'Agrupació Cultural La Femosa ha organitzat els **DIVENDRES CULTURALS** que, no són res més, com ja tothom sap, que unes tertúlies més o menys informals que s'inicien entorn d'un personatge convidat el qual és l'encarregat de dirigir la conversa tot parlant d'un tema que ell mateix ha triat, per començar, un cop acabada la seva exposició, un diàleg distès i

amé ben acompanyat de l'escalforeta desinhibidora d'un gotet de rom cremat.

Per començar els **DIVENDRES CULTURALS** d'aquest hivern, el dia 10 de desembre (a 2/4 de deu de la nit), al local social de La Femosa hi haurà el **Lluís Trullàs i Massip** i parlarà del difícil art de l'escriptura, tot aprofitant l'avinentsa de presentar el seu llibre de recent aparició.



# **DE RECICLAR, RECICLEM?**

Al nostre poble, des de fa unes quantes setmanes, hem començat l'experiència engrescadora de guardar, per a ser reciclats tots els materials que generen les nostres escombraries domèstiques (les runes i altres materials d'enderrocs, ja és una altra cosa que, algun dia també n'haurem de parlar). De moment només separem el vidre que ja dispoem de fa temps als contenidors especialitzats, el paper i el plàstic que es recull per les cases; el dimarts (paper) i el dijous (plàstic) i que de moment s'amuntega dins el tancat de la planta recicladora així com altres deixalles de llaunes i ferralla. Més endavant es vol aprofitar les deixalles vegetals o restes de menjars casolans per produir adob o fem orgànic. Encara que l'experiència, per nova, sigui engrescadora i lloable des de tots els punts de vista, penso de bona fe que no anem o no anirem enlloc, ja que segons el meu parer és una mica com començar la casa per la teulada, ja que el reciclar no depèn només de la voluntat dels artesencs o de la gent de bona voluntat sinó que depèn principalment de la bona rendabilitat de l'operació recicladora, ja que si aquest procés no genera beneficis econòmics, les poques plantes que s'hi dediquen tancaran les portes.

Penso que la voluntat recicladora hauria de venir, d'un començament, des de l'administració (Generalitat en el nostre cas),

que creessin les plataformes necessàries per a reciclar tot el que es pot reciclar encara que en aquest procés no hi hagués guanys materials. Vull dir, amb tot això que no ens servirà de res tenir la molèstia de separar amb tota cura les deixalles quotidianes de les nostres llars, el paper i cartró, el vidre, els materials de plàstic, les llaunes de conserves i deixar-ho tot per separat perquè els serveis municipals ens ho vagin recollint els dies que toca cada cosa, si (com passa ara), tots aquests materials s'han d'anar acumulant dins el recinte de la planta recicladora i sense que ningú s'interessi per recuperar-los.

Dins la nostra societat materialista o societat del benestar (que tot va pel mateix camí), ara per ara el reciclar és molt car i és per això que els materials per a ser reciclats no van gaire buscats i alguns fins i tot, com el plàstic, és més car el seu transport que els beneficis que aporta la seva recuperació. No cal enganyar-nos, allí on no hi ha beneficis econòmics, no hi ha tampoc cap interès a ser recollit per a ser transformat en material reutilitzable. Cada cop (per culpa d'aquesta societat del benestar) el reciclar és més car, però genera (encara que això no es compta) beneficis ecològics inestimables.

Reciclar és bó, i de manera com van les coses, serà (és) fonamental de cara al futur per a aconseguir aquest nivell de benestar que tant ens preocupa. El que passa és que



quan parlem de reciclar, ens hauríem d'acostumar a no parlar de beneficis econòmics que aquests materials ens podrien reportar (que no ens reporten cap, ara per ara), però sí que hauríem de parlar d'una altra mena de beneficis que no es poden mesurar amb diners, com el benefici ambiental (conservar els recursos mineralògics, però sobretot i en especial les reserves forestals) i encara, en un àmbit molt més proper, mantenir el nostre entorn (Artesa i el seu terme) ben net de deixalles de productes de sulfatar i bosses de plàstic o ampolles de vidre i d'altres materials que fins ara estàvem acostumats a veure i patir.

Tot i que hom sap que serà una mica llarg de conscienciar tothom (sobretot a la gent gran) que vagin dipositant en apartats diferents els distins materials de les nostres deixalles domèstiques, crec que s'anirà aconseguint poc a poc i aquesta conscienciació, mirem-ho per on vulguem és també un benefici cultural inestimable afegit. Ara el nostre poble és pioner en aquesta qüestió, però hem de confiar que ben aviat n'hi haurà molts més, i serà a mesura d'aquesta voluntat col·lectiva que el reciclatge serà rendible no només ecològicament sinó també econòmicament que, ara per ara sembla que sigui l'únic que ens preocupa.

A. Costafreda



ESCOLARS D'ARTESA PREPARANT  
LA TORRADA DE CASTANYES

# CALENT PERÒ NO ESCALDAT

*Els escalfadors d'aigua elèctrics gasten gran part de l'energia que consumim a casa.*

**RERAFONS.** Tal vegada no poses gaire atenció al teu escalfador d'aigua; els tens allí, en un racó arplegant pols. Però potser caldria que hi pensessis perquè és el segon, en importància, dels devoradors d'electricitat als habitatges.

## SABIES QUE...?

\* Moltes persones tenen els seus escalfadors a 60 graus centígraus, a una temperatura superior a la necessària. D'aquesta manera no es malmet energia només, sinó que també augmenta la pèrdua d'escalfor i es redueix la vida dels termos.

\* Per cada grau que abaixis el termostat estalviaràs entre un 5 i un 8% d'electricitat.

\* Alguns experts aconsellen de mantenir la temperatura a 50 graus, però això pot significar un risc per a la salut. El bacteri causant de la malaltia del legionari viu als escalfadors d'aigua i potser amb una temperatura de 50 graus no n'hi haurà prou per a eliminar-lo.

## COSES FÀCILS DE FER

\* Abaixar el termostat fins a 55 graus és suficient per a matar els bacteris i estalviar energia. O bé ajusta el termostat al punt *estalvi d'energia*, en els models que en tenen. En un rentaplats n'hi ha prou de col·locar el termostat a 60 graus centígraus.

\* Aïllar el dipòsit amb material especial (assegura't que no tanca la ventilació en els escalfadors de gas). Pots estalviar fins al 8% d'energia.

\* Cada dos mesos desaigua 2 litres aproximadament, obrint l'aixeta que hi ha sota els termos. Així evites l'acumulació de sediments i mollores l'eficàcia de l'aparell.

## Alternativa ecologista d'Artesa de Lleida

*Extret del llibre:*

**EARTHWORKS Group: 50 coses senzilles que tu pots fer per a salvar la terra.** Ed. Natura, Barcelona, 1992.

# Cartes a un Psicòleg

Senyor metge,

Ara només em faltava aquesta!! mira que proposar-me fer teràpia de grups!! No veu que ni amb 15 anys de teràpia de nits de cap de setmana a Mollerussa no me n'he sortit.

Ho sento, però no, per aquí no hi passo. Jo el que vull clarament és que algú m'escolti i trobi interès en allò que dic. Això darrer potser és ser molt vanitós o presuntuós, però si no destaqués com a gran treballador, ni com a futbolista, ni com a alegre concho, només et queda el pensar que allò que dius almenys allò que dius és interessant.

Un altre temor que tinc és enfrontar-me amb la raresa, acceptar que sóc raret i ja em posen dintre un grup de rarets; caram! no em veig tant fotut encara. I no perdem de vista el que pot passar en una trobada d'aquests: si allí veus gent molt afectadeta del cap, amb molts nusos i tirabuixons en el seu cervell, no et pots arribar a preguntar: realment així soc i?

I ara que parlo de tirabuixons, ja que no d'aquí, podem enredar-ho més; i si alment sóc així de raret, que passa? que potser ha arribat la moda als nivells psíquics; aquest hivern es portarà ser centrat i per la primavera-estiu no podràs estar-te de ser un penjat.

Per tant he decidit quedar-me com sóc. Clar que això a vostè li pot sonar a covardia i a poca empenta i potser, algun mal pensat adduirà allò de: *és clar, és raret i demana oportunitats per a tothom*. Com en la cançoneta aquella: *que se mueran los feos*, el qui la cantava havia de ser *guapissim* a la força que si no.

En fi, potser m'he excedit amb això del tirabuixó; i realment ara que he rellegit això darrer no ho entenc. Miri; si més no aquesta carta li pot servir per fer un estudi grafològic o simplement per encendre l'estufa.

I parlant d'altre. Que en té vostè d'estufa de llenya? Crec, que com a molt en tindrà al seu xalet de la Cerdera, vaja, cosa

d'encendre-la 1 o 2 cops a l'any. A casa és diferent; arribat aquest temps tot és pensar amb la llenya, sentir comentaris sobre quin hivern ens espera, pensar en la pinyola pels tocins de la granja, en fi una psicosi total i en contrapartida sembla que anem a fer llenya sempre en cap de setmana. això em reventa; que no hi podem anar entre cap de setmana, com una feina més, doncs no: que si tenim d'altra feina, que si hem d'aprofitar les hores de llum. . Si enguany torna a passar, i envalentonat comestic per les seves teràpies, llogaré una casa adosada i a fer vida de solter de capital. Què li sembla?

Ja ho veu com tot gira en el meu cap com les èpoques de l'any. Els primers dies d'escriure'l li parlava de la feina monòtona el camp amb pare i el padrí i avui que plego li recordo el mateix.

Per això que, adèu! Ja em vaig convencent de la meva raresa, i cada vegada penso més que mai no seré com els altres, però em consolo pensant que elles tampoc seran com jo.

**Catxapet**

NOTA DE LA FEMOSA:

Amb aquesta carta s'acaba un procés estrany, de medicina epistolar, inèdit fins ara en la història de la medicina catalan. Des de la redacció hem valorat molt positivament aquest mètode, notant pels èxits amb el pacient, sinó per la immensa teràpia que ha suposat pels agraits lectors de la Femosa.

# ELS carrers

## d'Artesa

### Carrer de la Vileta

El carrer de la Vileta,  
com el seu nom ja mig ho diu,  
és el més antic de la vila,  
d'alegria sempre viu.

És un carrer estret i llarg.  
Per un cap queda encegat  
i per l'altre que passaria  
hi van fer un escalinat.

S'hi entra pels dos costats;  
pel Perxi, ara sense cap arcada,  
i per la pujada del Portalet  
que és una costa empinada.

Aquest carrer, ranci de mena,  
sota l'ombra del campaner  
era de tots el més alegre  
i de reguts popular.

### Carrer dels Gallart

A aquest carrer sense nom  
li vam posar **Conde Gallart**  
perquè feia molta patxoca  
tenir un noble al veïnat.

Però després de furgar i furgar  
i com de comte no en sortí cap  
li van treure, de cop el títol  
i es va quedar, només, amb Gallart.

Aquest carrer, dins la muralla,  
entre la Vileta i la Raval  
(Raval de Baix o dels Molins)  
és el carrer senyorial.

Té cases de pedra elegants  
i també l'església parroquial  
i s'allarga des de la carretera  
fins al carrer del Portal.

### Carrer del Castell

Del castell, si mai castell hi hagué,  
no en queda ni pedra ni roc,  
només queda en el record  
el *nom* que té aquest carrer.

Bastit sobre dura roca  
és un carrer amb fonament.  
Encara que hi toqui el vent,  
també de ple el sol hi toca.

Està encarat al migdia  
com la carretera que hi passa.  
És un carrer ample com una plaça  
amb un entorn ple d'armonia.

### Trevessera del Castell

Aquest que té nom de *trevessera*  
no va de cap hort a cap era  
ni tampoc atrevessa res.  
¿És potser que en retolar-lo  
no sabien com mirar-lo  
i se'l van mirar al revés?

Va del Carrer Nou al Castell  
i té forma de budell  
que fa com una mena de zefa.  
Més que carrer, és carreró,  
però hi passa la processó  
més cops que a la Vileta.

### Carrer del Fossar Vell

Entre el Castell i el Fossar,  
ja hi havia el carrer actual,  
amb l'església medieval  
i la casa per a anar a pagar  
el *delme* al senyor feudal.

Quan es fa fer l'actual Fossar  
(que tothom en diu Cementiri),  
pert d'aquest carrer va ser sitjar,  
fent-hi forats amb desfici,  
per a guardar-hi, protegit, el gra.

Ara ja no hi ha el fossar,  
ni església ni campanar  
ni tampoc casa delmera.  
El Fossar Vell s'ha transformat  
en un carrer modern, asfaltat  
que no té, però, vorera.

### Carrer Trevessera del Fossar Vell

Aquest, per no tenir,  
nom propi no té  
què *trevesseres de Fossar Vell*  
és un nom per un carrer.

Perquè, ja em direu sinó,  
de trevesser quí és què hi va,  
el què mira cap aquí  
o el que mira cap allà?.

La del Castell i la del Fossar,  
les úniques *trevessies* que hi ha,  
com que són carrers sense padrins  
mai s'han pogut batejar.

### Carrer del Portal

Per entrar al poble d'Artesa  
(quan era un poble com cal  
tot envoltat de muralles)  
s'hi entrava pel Portal.

Era una porta de cara a Lleida  
que es tancava cada nit  
i així el poble s'adormia  
ben tranquil i protegit.

Però com que tot no dura sempre,  
van jubilar el portaler  
i van enrunar la portada  
per fer més ample el carrer.

### Carrer del Mestre Ginera

Quan un carrer no té nom  
o en té massa per triar,  
ve algú, sempre a imposar  
un nom sol per a tothom.

Aquest carrer era Raval,  
(la Raval de Baix o dels Molins),  
que en el més pur català  
vol dir carrer que no era dins;  
dins de la muralla, és clar.

És per això que, aquest carrer,  
si mirem, la part de dalt,  
només hi ha parets de corral  
que el limiten molt bé.

És, potser, el carrer més llarg  
i el més mancat de belesa.  
És el més pla i desmanegat'  
de tots els carrers d'Artesa.

### Carrer de Castellldans

De la Bassa Bovera d'abans  
sortia el camí de Castellldans  
(de Castellldasins, perdó)  
passant per sota del Fossar  
i mirant al Saladar  
per on s'omple de claror.

Diuen que en aquest carrer  
hi havia fonda i farrer  
des del temps de la picor,

i que, per no faltar-hi res  
també hi havia forners  
que feien pa de ranyó.

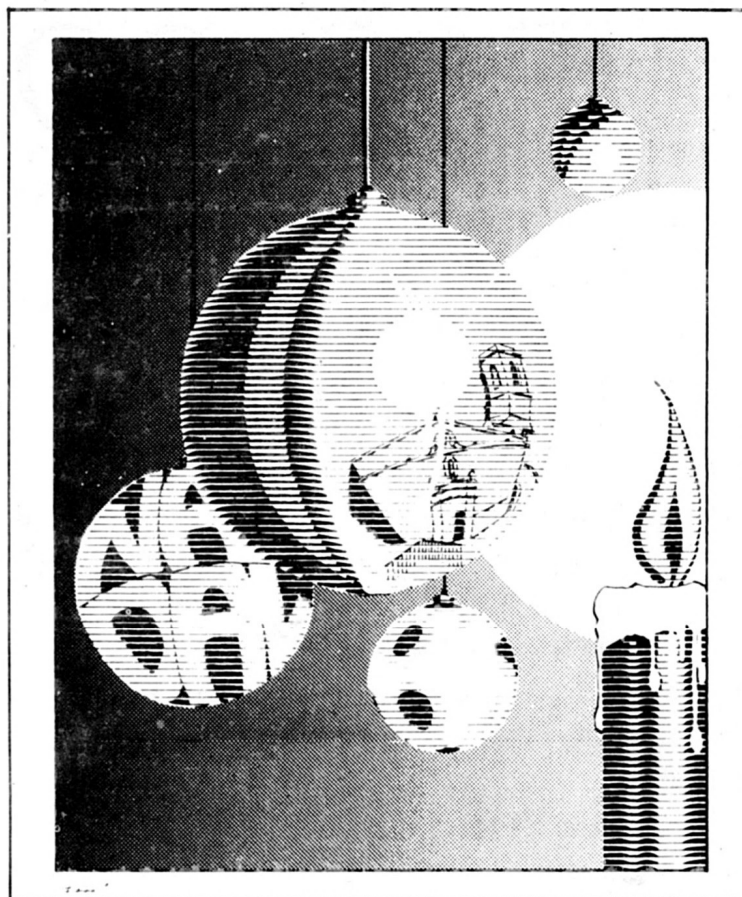
El nom li escau molt bé;  
mira de Llevant a Ponent.  
És ample i de suau pendent  
com s'escau a un bon carrer.

### *La Plaça Major*

Vés que ho havia de dir  
que en mateix lloc d'aquí  
on fa anys, però no massa,  
hi havia encara la bassa  
plena d'aigua a sobeeixir,  
s'hi faria una gran plaça.

Vés qui ho havia de dir  
que retallant allà i aquí  
de plaça no en quedaria  
només que un trist bocí  
vés qui ho havia de dir  
que de plaça no en quedaria  
per anomenar-la així.

# FELICITATS



# S'HAN ACABAT ELS BOLETS

Això és el que diria el pessimista, un cop ha arribat el fred. Però, n'hi ha d'altres que ja estan neguitosos per a començar a collir-ne (plegar-ne); aquests són els tofonaires. Si, si, les tòfones, també són bolets, malgrat la seva aparença i la manera de créixer sota terra.

D'altres encara en cullen quatre aquí, quatre enllà, als indrets on ha glaçat. I sobretot, els més previsors n'han fet conserves casolanes per poder gaudir d'aquest *bé de déu* que ens ofereix la natura tot l'any, o si més no, fins la propera temporada.

De bolets, si les condicions de temperatura i nitat fossin favorables, n'hi hauria tot l'any. Per cert, cal dir que el bolet no és sinó el fruit del fong. El fong es desenvolupa generalment sota terra o matèria orgànica i treu el fruit a la superfície per produir les llavors (espores) i així tornar-se a reproduir.

Malgrat que aquest any no ha estat dels millors, el bon boletaire o estudiós de la matèria (micòleg) n'ha trobat, i això, es deu que en coneix molts i sempre n'hi ha algun de comestible. També cal dir que molta gent els té por; d'altres que no *miren prim* a l'hora de menjar-los. Ni una cosa, ni l'altra. Cal conèixer bé els tòxics o mortals, i després, menjar únicament els que són ben segurs de la seva comestibilitat (i voldreu creure que n'hi ha molts).

Si cada any ens proposem conèixer dos o tres bolets bé, arribarà aquell dia en què els cistells sempre els omplirem, i a més a més, deixarem de trepitjar els desconeguts, perquè sabrem que algú

altre, darrera nostre, els coneixerà i encara podrà omplir el seu cistell amb els que nosaltres hem deixat.

Sap molt greu, veure aquestes persones que només coneixen una o dues espècies, i tornen desmoralitzats el dia que no les troben i en canvi han deixat al seu pas tantes i tantes espècies comestibles -per no conèixer-les- i creuen que han perdut el temps.

Des de la primavera, podem collir carreretes i moixarnons als prats. A l'estiu i tardor si el temps afaforeix, rovellons, ceps o ciurenys, llenegues, pebrassos, rossinyols, fredolics, llores, terrerols, verderols, pentinelles, peu de rata, llengua de bou, bolets de xop, de soca, . . . etc., etc.

No siguem pessimistes i esperem la propera temporada amb il·lusió i ganes de conèixer-ne més, i respectar els que no coneguem perquè un altre els culli darrera. Ah!, i sense por, però amb seriositats i respecte.

Fins una altra boletaires! Al bosc ens trobarem.

Lleida desembre '93

**Joan J. Monton**  
Membre del Grup de Micologia  
de l'Institut d'Estudis Ilerdencs

# EL NADAL QUE VOLDRÍEM

Com qui diu, sense adonar-nos-en, hem arribat altre cop a vigílies de Nadal. En aquest punt, gairebé d'esma hem fet, mentalment, un repàs a tots els nadals passats d'ençà que vam començar a imprimir aquests fulls i, sincerament, no sabríem dir què és el que ha canviat en el nostre entorn perquè, és clar, alguna cosa ha hagut de canviar, però és que, potser, en créixer o evolucionar enmig del canvi, hom no pot adonar-se'n; però, tan hi fa d'aquests petits canvis inapreciables. Nosaltres, el que hauríem volgut (el que voldríem per un futur immediat) és que les coses canviessin d'una manera radical, que puguéssim notar la diferència com un sotrac, un canvi substancial i ferm en el comportament humà. Però fins ara, el comportament humà segueix pràcticament com sempre.

Han passat anys, molts anys, i tot sembla inamovible. Ara, com fa un quart de segle, també hi ha guerres per legitimar un pam més de territori o per imposar uns criteris diferents o, senzillament, per qüestions religioses. Sempre hi ha coses que sobresalten l'opinió dels homes i dones de bona voluntat. Per què encara aquesta mena de persones violentes que creuen que amb la força hom pot solucionar-ho tot?. Per què encara hi ha persones que, pel color de llur pell, es creuen millor que els altres?. Per què encara hi ha homes i dones que, pel seu *estatus social* es creuen superiors als altres?. Per què encara hi ha països (estats volem dir) que per la seva forta economia o força militar es creuen amb el dret d'imposar els seus criteris als altres

països més febles?.

Quan en el títol d'aquest escrit diem: *el Nadal que volíem*, volem dir també, el Nadal que no voldríem que, pràcticament ve a ser el mateix, però que encara és lluny allò que més il.lusió ens fa; ja ens donaríem per satisfets mentre puguéssim evitar allò que ens fa més horror. El Nadal que voldríem és aquest (o aquell) que ens omple de tendresa, amor, és aquell en què ens sentirem generosos i estarem disposats a tolerar i a dialogar amb els nostres adversaris o competidors. El Nadal que voldríem és aquell (a més de tot això que hem dit) que ens responabilitza a tots i ens fa còmplices de la nostra actitud davant la vida i davant la llibertat individual, però també col.lectiva, de cadascú. El Nadal que voldríem és aquell que ens autoritza o ens nega el dret (a nosaltres) de tirar la primera pedra, per acusar de tot, els altres.

LA FEMOSA



# ECOLOGIA DE LA CUINA

*El consum total de paper i cartró per habitant i any és de 110 quilograms a l'Estat espanyol, mentre que l'any 1982 era de 74. Als Estats Units supera els 300 quilograms i a Europa els 200.*

**RERAFONS.** La cuina és un bon indret per a començar a aplicar la consciència ecològica de la vida quotidiana. Substituint unes habituds i articles de cuina per uns altres que siguin més favorables al medi ambient, pots estalviar recursos i tenir un paper en el canvi de consciència d'aquells que t'envolten. Alguns dels articles poden costar més car, perquè la demanda és inferior. Però els preus baixaran, si moltes persones decideixen de comprar-ne.

## SABIES QUE...?

\* Els filtres de cafè, els tovallons i tovallolletes de cuina, etc., són de paper blanc perquè el blanquegen amb llegiu. Aquest procés és responsable que es produeixin dioxines, unes substàncies tòxiques mortals que es dilueixen a les aigües residuals.

\* Tot sovint el paper és blanquejat, tot i que amb prou feines l'apreciem. Per exemple, els filtres de cafè blanquejats amb llegiu van a parar a les escombreries després d'emprar-lo una vegada.

\* Per fabricar el plàstic adherent i transparent, els fabricants hi afeixegen plastificadors, substàncies químiques potencialment perilloses que poden incorporar-se al menjar.

## COSES FÀCILS DE FER

\* En comptes d'embolicar el menjar en plàstic adherent guarda'l en contenidors. No compris aliments embolicats en aquesta mena de plàstic, especialment carn i formatge.

\* Fes servir filtres de cafè no blanquejats amb llegiu.

\* Empra draps de cuina per a la neteja i prescindeix al màxim del paper de cuina.

\* Fes servir carmanyoles o paper encerat per a embolicar els entrepans en lloc d'alumini o plàstic. Per a embolicar entrepans hi ha bosses de cel.lofana (100% cel.lulosa). Són ideals.

**Alternativa Ecologista d'Artesa de Lleida**

# ASSOCIACIONS DE DONES.

## PARLEM-N'HI

Si la memòria no em juga una mala passada, puc afirmar-vos que el dia 26 de setembre d'enguany, un grup de Dones d'Artesa de Lleida d'edats variables, varen reunir-se a Casa la Vila, per tal de decidir i valorar la possibilitat de constituir una Associació de dones al nostre municipi. El resultat de la mateixa fou positiu.

La creació d'aquesta Associació, em va recordar l'època en la qual era moda la creació de les llars de jubilats. Cada poble, cada indret, cada barri, necessitava un lloc on els avis i àvies es poguessin reunir. EL mateix poder polític i institucional fomentava i subvencionava la creació d'aquests centres, i la justificació portes en fora, era que els padrins necessitaven aquests espais, per no anar d'aquí cap allà, per no passar fred a l'hivern o calor a l'estiu tot fent petar la xerradeta i prenent un cafetonet .

La justificació portes en dins, és molt diferent. Aquestes anomenades llars de jubilats, no són sinó una mena de garjola on tenir recollida la gent gran, una mena de guarderia per a aquells que han deixat d'exercir la seva activitat laboral, i que poden ser objecte de molèstia per a una societat que avança a passos agegantats. Aquests centres no han esdevingut un lloc on anar a passar l'estona, han degenerat completament, les estonetes, han passat a ser llargs matins i tardes senceres, de tal manera que podem dir que la nostra societat durant el dia no té gent de la tercera edat. Aquesta, és reclosa.

¿Quants avis veieu passejant pels car-

rers, sobretot de les ciutats, i ara ja fins i tot als pobles? ¿Quants avis, veieu agafats de la mà dels seus néts, passejant i explicant les seves historietes?. Tots tenen pressa, i no poden fer front a aquell cuquet que els va roent per dintre, i que els impulsa a anar a fer la seva partida de cartes, d'escacs, de dominó, de parxís . . . sense poder posar fre a aquest deliri constant, que potser amb bona però no encertada intenció, els hi hem posat a les mans.

Ara, la moda que és porta es la constitució de les Associacions de dones, és a dir, grups limitats a les persones del sexe femení. Sexe que per qüestions històriques i socials ha estat sempre en un paper marginal dins el conjunt de la societat.

Certament les dones hem de fer valer els nostres drets i la nostra igualtat, i hem de ser conjuntament amb el homes, protagonistes de la història que vivim.

Per desgràcia, encara avui en dia, malgrat viure en un entorn que s'anomena democràtic i reconeixedor teòric de la plena igualtat, hem de refrescar la memòria d'algunes persones, i ens veiem obligades a exigir aquesta igualtat que ens és negada. No es tracta però d'una súplica, no es tracta de demanar que ens sigui concedida alguna cosa que encara no és nostra. La igualtat Senyors Meus, és un dret fonamental, bàsic, que poseim des del nostre naixement, i que no hem d'anar pidolant i reclamant per tots els indrets.

Si la nostra societat tingués assumit

aquest concepte i les dones estiguessin integrades plenament i lliurement dins la societat, duient a terme el paper que a cada una més li agradi, no fora necessari constituir aquestes ASSOCIACIONS DE DONES.

Però per aquest mateix fet, pel senzill motiu que és una cosa que no se'ns pot prendre, no té massa raó de ser que les dones s'enfrontin al món exterior integrades dins d'aquestes associacions.

Però som on som, i sembla que aquest sigui un bon camí d'integració de la dona a la societat, i de major realització en altres camps i activitats.

Amb tot això vull dir, que la creació d'una associació exclusiva per a les dones, en cap moment no ha de suposar un aïllament per a les mateixes, un estancament, separant-les

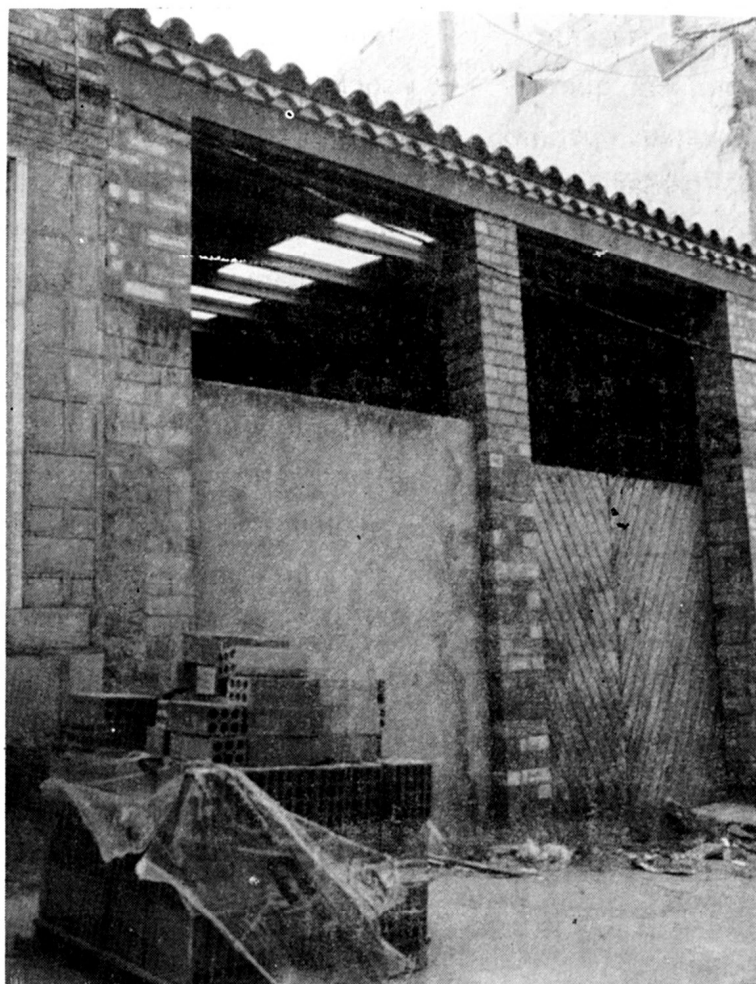
encara més de la realitat social. Han de ser protagonistes dins els actes del municipi però enfront de tota la població, cal preparar actes culturals, revivir les tradicions i festes populars, on tothom hi pugui participar.

No hem de crear una Associació que ens separi encara més i sigui un símbol de desigualtat.

Hem de continuar lluitant, per allunyar certs tabús socials, que ens neguen allò que és nostre.

Tinc la plena confiança que arribarà un dia en que ens il·luminarà la santesa, com si d'un miracle és tractés, i la dona podrà lliurement escollir el paper que vulgui desenvolupar sense que li vingui imposat per ridícules tradicions.

**Cèlia**



OBRES AL MAGATZEM MUNICIPAL

# El missatger

- Ja n'estic fart, fins aquí, i prou!. Va cridar cap a dins. Paradoxalment ell, a qui tantes persones escoltava, era una mena de convidat de pedra però avui ja no podia més.

- Mira que n'he tingut de mala sort, va continuar, fins i tot els meus companys que passen calor i fred al carrer han tingut més bona sort que jo. Ells encara saben de la tremolor d'un t'estimo, no podia esperar més, per a una reconciliació entre amants, o de la joia d'un pare que afanyant s'apresa per a comunicar als parents el naixement del seu fill, o de la incertesa del que fa tard, i ha perdut el seu tren o l'autobús. Qui pogués estar en un despatx d'executiu i ésser espieta mut de les grans decisions, fins saber de la crisi i també dels èxits. Ja no dic estar en un ministeri i saber com va el país, que a la millor ni fins i tot ells ho saben. Al menys en reben una de freda i una de calenta, però no, a mi m'ha anat a tocar un lloc on sempre són del mateix color. Si pogués ésser estudiant, sense ni un pas ni pràcticament cap esforç podria fer una autèntica tesi sobre les diferents formes de morir i de prendre mal que hi ha. També i sense moure'm podria editar tota una enciclopèdia de l'escusa, naturalment mentidera, que en la majoria dels casos n'hi ha prou en veure la cara que fan per a detectar al moment, i sense cap dubte.

- Passen els dies i les nits, va seguir, i no rebo ni el més senzill bon dia ni un trist bona nit. Ja entenc que demanar unes "bones festes" per Nadal estaria fora de lloc, però jo no en tinc pas cap culpa d'haver estat nomenat "missatger de la misèria" per sempre. Al cap i a la fi jo no vaig triar aquest lloc, m'hi van portar, com gairebé tothom que hi passa, i a tots ens agrada rebre una paraula amable de tant en tant. Però no, sempre el mateix, pronòstic reservat (mira que en deu d'èsser de dolent el pronòstic que ni els entesos

s'hi atreveixen), fractures, constusions, ferides, etc.

-Hi encara tinc sort per que hi ha molts mals que aquí no tenen remei. Per ventura meva pocs són els casos de sol·licitut que venen a mi buscant la meua companyia. Em salva que en aquests tràngols la gent es curta de paraules i, els nervis i el neguit no permeten grans discursos, doncs si així fós ja faria dies que hagués plegat, però avui dic prou, i que vingui algú altre al meu lloc, i aguantant el que he hagut d'aguantar.

Gairebé no havia acabat d'enllestir la seva llarga reflexió quan un jove, amb el braç embenat i un parell de punts al front recent cosits i desinfectats, va apropar-s'hi. Li va fer engolir unes monedes però ell va romandre mut. Les va haver de retornar, cosa que li va plaure, i ho va tornar a provar, però seguia el silenci, i la ràbia que portava acumulada va sortir sota la forma d'una bona guitza que li va engaltar. Tampoc va sentir-se la seva queixa, la seva única sortida passava per fer-se el sord, i no dir res. El jove va acabar de desesperar-se, evidentment aquell era un dia dels que tot li sortia malament, i sense pressa va anar vers la taula de la persona encarregada de recepció per a demanar-li que el deixés trucar per telèfon a casa.

L'endemà un treballador de la companyia va retirar l'aparell amb monedes de la sala d'espera d'urgències de l'Hospital. No podia entendre perquè no funcionava, doncs no semblava que estés trencat, i les diferents proves donaven un funcionament correcte; això sí, semblava més vell del que segons la seva fabricació pertocava. Va pensar per a si, aquests nous models que porten tant de plàstic, s'haurien de canviar-més sovint.

**Felip II**

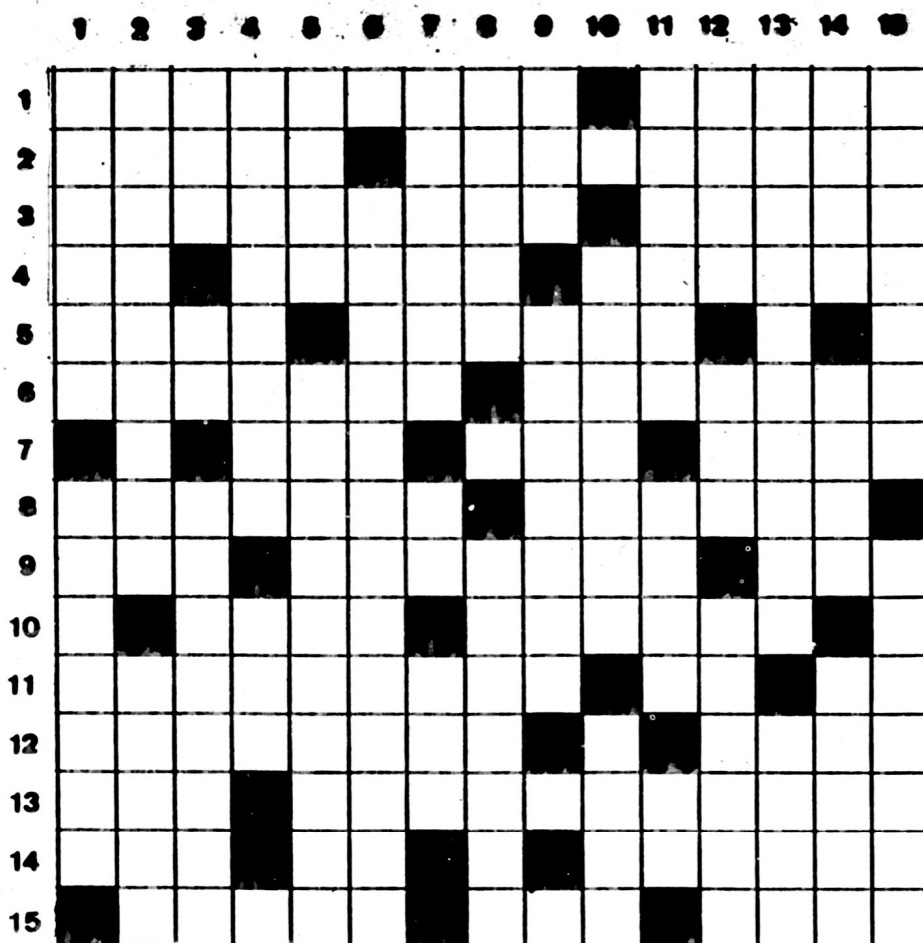
# MOTS ENCREUATS

## HORITZONTALS

1-. Paga o remuneració. Au de la família dels fasiànids. 2-. Cèrvid més petit que el cérvol. Formes arcaiques. 3-. De gran renom, famoses. Al revés que ha pres muller. 4-. Que gaudeix de bona salut. Ciutat dels Països Baixos, residència reial d'estiu. Acció d'esclatar. 5-. Forma llatina que significa tot. Al revés, pare dels ismaelites. La tercera. Nord. 6-. Moviments de les plantes. Avortament. 7-. Nitrogen. Al revés, frare. Institut Sistemàtic Organitzatiu. Si el porta blau, és un militar de l'ONU. 8-. Al revés, portella, finestró. Al revés, superiors d'una comunitat religiosa. 9-. Extens, dilatat. No satisfaré la gana. Avi, jai. 10-. Novena lletra de l'alfabet català. Escon, acat de diputat. Riota, rialla. Catorzena lletra catalana. 11-. La capital d'aquesta comarca és Les Borges Blanques. Ela palatal. República francesa. 12-. Dones que fan oratòria. Símbol del br. Cosa a fer. 13-. Mena de coca. Relativa a Napoleó. 14-. Escola Logística Internacional. Símbol de l'americ. Neutró. No són ells, són els .... 15.- Boja, rabiosa. Trencar-lo, és fer una becaina. Germà de Moisès.

## VERTICALS

1-. Inventor del fonògraf i de la làmpara d'incandescència. Part de l'època terciària. 2-. Capital de província de Castella-Lleó. Al revés, conjunt d'espècies vegetals. 3-. Al revés, pedra en grec. Nostre senyor. Acció d'iterar. 4-. No usat, poc freqüent. Sarda, però sense vocals. Cinquanta. 5-. (... de los Vientos) estret que separa la costa de Cuba i d'Haití. No dotat de raó. 6-. La segona. Fotografia vista en televisió. 7-. Gran guerrer bizantí. 31416. Al revés, base, suport. 8-. Persona que és de dretes. Novena lletra catalana. Privacions de llibertat. 9-. Nom de lletra. En plural, individu d'un poble africà. Litre. La rodona. 10-. Preposició. Fa desaparèixer una cosa escrita. Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional. 11-. En física, és la desintegració de l'àtom. Al revés, nom de diversos emperadors bizantins. Órgan lúdic. 12-. Al revés, entitat concreta o abstracta. Un ric tot capgirat. Llanda, cercol metàl·lic d'una roda. 13-. Faria implicar. Reunió de venedors i compradors. 14-. Al revés, rucs. Institut de Sociologia i Psicologia Aplicada. Lloc a cobert. 15-. Al revés, litigi entre parts. Vibració sonora d'inferior freqüència.



# SOLUCIÓ

## HORIZONTALS

- 1- Estipendi. Faisa. 2- Daina. Arcaismes. 3- Illustres. Espòs. 4- Sa. Soest. Escat. 5-Omní. Ismael. I. N. 6- Nasties. Aborcíó. 7- N. Fra. Iso. Casc. 8- Porticó. Priors. 9- Lat. Atipare. Iai. 10- I. Escó. Rialla. N. 11- Garrigues. Ll. Rf. 12- Oradores. B. Afer. 13- Coc. Napoleònica. 14- Eli. Am. N. Altres. 15- Folla. Son. Aaró.

## VERTICALS

- 1- Edison. Oligocè. 2- Salamanca. Flora. 3- Lit. Ns. Iteració. 4- Inusitat. Srd. L. 5- Paso. Irracional. 6- E. Telefotograma. 7- Narses. Pi. Peu. 8- Dreta. I. Presons. 9- Ics. Massais. L. O. 10- A. Esborra. Bean. 11- Fissió. Lleó. Ol. 12- Cosa. Rcl. Llanta. 13- Implicaria. Fira. 14- ASES. Ispa. Recer. 15- Contesa. Intrasó.

# AMB POQUES PARAULES

## Sobre l'educació

És alarmant llegir certes informacions sobre el nivell educatiu dels escolars. La notícia, publicada a la "Escuela Española" del 21 d'octubre de 1993, estava referida a França, Gran Bretanya i els Estats Units, tres dels països amb més alta inversió educativa i amb una tradició cultural de primer ordre.

Al Regne Unit un de cada deu estudiants de 17 anys no sap situar el seu estat en el mapamundi. Cap dels 501 entrevistats va poder respondre correctament un qüestionari de 19 preguntes de caràcter general. Això sí, el 98% sabien que als divuit anys ja poden adquirir begudes alcohòliques.

El cas de França tampoc és per presumir de grandeur. Segons un estudi realitzat pel Ministeri Nacional el 40% dels alumnes entre 11 i 12 anys a França són capaços de desxifrar un text; el 28% és capaç de llegir un text en un nivell de comprensió mínim i només un 19% es pot considerar un bon lector.

Pel que fa als Estats Units la cosa no és per riure. Les dades mostren que uns 90 milions d'adults nord-americans, entre 191 milions, tenen serioses dificultats per llegir, escriure o resoldre operacions senzilles de càlcul. La majoria d'ells són incapaços de comparar preus o d'omplir un senzill formulari. Uns 40 milions són incapaços de dipositar en un caixer automàtic, saber quan i on es celebra una reunió a partir d'un anunci o de comprendre una senzilla informació periodística. Per altra part es constata que el nivell educatiu dels joves entre 21 i 25 anys ha baixat entre un 11% i un 14% en relació amb un estudi de 1985.

Les xifres són vertaderament preocupants i han de moure forçosament a la reflexió no solament als responsables directes del tema, sinó a

tota la societat que pateix un estancament cultural de conseqüències imprevisibles. En el nostre àmbit, tot i que no dispo de xifres que ho confirmin, el tema, és una opinió personal basada en la simple observació, no és gaire falaguer. La valoració de la cultura és sota mínims, el saber és només considerat com a plataforma social i el que compta és la titulació, encara que el subjecte no sàpiga fer la o amb un canut, com vulgarment es diu. A les escoles els alumnes es rifen d'uns professors desmotivats, davant la satisfeta complaença de pares, psicòlegs, pedagogs i inspectors. Els nivells d'atenció, de concentració, de sentit de l'esforç són sota mínims o inexistents; els continguts que cal aprendre són cada vegada més esquifits i als nens a penes se'ls exigeix cap esforç per aconseguir res, no fos cas que patissin frustracions irreversibles. Tot ho tenen mastegat per una concepció educativa infantilista que parteix de no forçar el ritme, basada en el no exigir, en el respecte obsessiu de la individualitat de l'alumne en detriment del sentit col·lectiu. I no parlem del civisme, absent per complet dels plans formatius familiars i escolars.

Tot ha de ser distret, divertit, simple i variat, i els nens, es clar, acaben enganxats a l'aparell de televisió, els programes infantils del qual vulnereu continuament tots els codis ètics. Viuen un món rutilant de cel·luloïde, on tot es resolt satisfactòriament per a l'infant protagonista; llàstima que la vida, després, massa sovint ens doni un paper de simples figurants.

**Felip Gallart i Fernàndez**

# ELS AMICS, L'AMISTAT

Amics de 1<sup>a</sup>, i amics de 2<sup>a</sup>. Amic de 1<sup>a</sup> és aquell que t'accepta com ets, amb tots els teus defectes, amb les teves virtuts, però convençut de quin és el teu pensament, el teu objectiu, el teu ideal. Tenir un amic així és cosa de privilegiats, tenir un amic així és un tresor incalculable.

Un dia un jove d'Artesa em va fer aquesta pregunta -. *Escolta Seró, tu creus encara amb els amics i amb l'amistat?!*. Li vaig contestar -. *Doncs clar que sí, sense cap dubte!*. i ell em va replicar -. *Que innocent que ets!*.

Després vaig començar a reflexionar sobre aquesta pregunta. Tal vegada aquest jove en el seu moment va donar la seva amistat a algun o alguns amics, tot creient-se que aquests amics eren de 1<sup>a</sup> i el van decebre.

Aprofundint es pot fer la següent anàlisi. Aquest jove va donar la seva amistat a amics de 2<sup>a</sup>, que no són altres que aquells que t'aprecien mentres vulguis ser igual que ells, o bé et comportis com ells volen. Que et conviden a beure i fumar i anar de festes amb ells, però que el teu crèdit personal no va més enllà de les 20.000 *peles*. Que davant segons quines qüestions s'estimen més callar que rebel·lar-se, no perquè puguin perjudicar el teu bon nom, sinó per por de mullar-se el seu.

Jo crec que tinc amics de 1<sup>a</sup> (tal vegada els més pocs), i com no, amics de 2<sup>a</sup> que no confien en la meva amistat, pitjor per a ells, ja que jo si, també sense condicions els ofereixo la meva.

Un amic de 2<sup>a</sup>, actua segons he descrit més amunt, així, perquè ja no són aspirants a 1<sup>a</sup> sinó a baixar de categoria, o simplement convertir-se en un enemic en potència, pel seu egoisme, pel seu orgull.

En un món que últimament estan caient els símbols, les utopies, els ideals, engolits per la cultura de la *pela*, val la pena de fer l'esforç d'anar a la recerca d'amics de 1<sup>a</sup>, ja que així com a mínim la vida tindrà un sentit, dins una societat buida i freda com l'actual. I si no els pots trobar de 1<sup>a</sup>, val més estar mal acompanyat que sol.

**Nota aclaridora:** Amic de 1<sup>a</sup> equival a quasi un germà. Amic de 2<sup>a</sup> equival a company.

**JOMAES**



# FOLKLORE ARTESENC

## Jocs i entreteniments (22)

### JOCS DE CORDA

La corda ha estat sempre un instrument de joc popular al nostre poble. Jugar a *saltar corda* o senzillament a *saltar* no és ben bé un joc, sinó un conjunt de jocs ben diferents, encara que sempre l'activitat principal sigui la de saltar una corda al ritme d'una cançó. Com totes les activitats, saltar una corda també necessitava d'un aprenentatge que els nens, però sobretot les nenes, practicaven ja de ben petits. Els primers jocs són ben senzills i fàcils de dominar, però a mesura que les *saltadores* es feien més traçudes, els jocs entraven en noves complicacions que s'havien d'anar superant.

No es pot entendre els jocs de saltar sense l'hàbit de cantar una cançó, ja que era gairebé sempre al ritme d'una cançó que les jugadores (però també els jugadors) desenvolupaven aquests entreteniments.

A través de les cançons de saltar corda hom pot adonar-se una vegada del grau de castellanització a què s'havia arribat en la nostra comunitat. Hom pot pensar, i segurament amb encert, que aquesta castellanització no era casual, sinó ben bé tot el contrari. Hem de pensar que l'alfabetització de la nostra gent (i ens referim, és clar, a la gent de l'àmbit rural on hem d'incloure el nostre poble) va començar essent en castellà i les cançons dels jocs eren una manera eficacíssima d'influir en l'aprenentatge d'aquest idioma.

Hem de confessar d'entrada que totes

les cançons que recordàvem que servien per a saltar corda, eren en castellà. Ens ha calgut, doncs, una forta dedicació i voluntat per anar furgant dins la memòria dels nostres avis (en aquest cas seria més raonat dir, de les nostres àvies) per a trobar cançons en català per a cada modalitat d'aquesta mena de joc. Així i tot n'hem trobades poquíssimes, la qual cosa ve a confirmar això que suara dèiem. No s'explicaria altrament que, un joc tan antic com el saltar corda, no hi hagués més cançonetes en la llengua natural de les que el practicaven.

Als jocs de saltar corda (tret d'alguns que són individuals) sempre hi havien d'intervenir, com a mínim, tres persones; dues que manipulaven la corda i una tercera que saltava. Molts cops, però que només eren dues xiquetes per a jugar, suplïen la tercera tot lligant un cap de la corda en alguna arnella o altre lloc adient, tot i així dues jugadores feien giravoltar millor la corda que una sola.

### LA BARQUETA

Aquest era, segurament, el joc de saltar corda més senzill que hi havia, i per això només s'hi entretenien els més menuts i la gent gran donava la corda només per entretenir-los.

El nom de *la barqueta* li ve de la forma que agafava la corda, ja que aquí no giravoltava com en els altres jocs sinó que només es feia oscil·lar de dreta a esquerra

(mirant des de la posició dels que donaven) i d'aquesta manera, quan la corda estava tan parada o quan oscil·lant dibuixava la forma d'una barca. Els xiquets i xiquetes que hi jugaven havien de saltar la corda quan la veien venir (per un costat o per l'altre), sempre d'una manera lenta, ja que la corda en anar d'un costat a l'altre no se li podia donar més força (als altres jocs la corda donava tota la volta i per això, els que donaven, podien imprimir-li o danar-li un ritme més lent o més veloç, però en aquest no). *La barqueta* es saltava al ritme d'aquesta cançó:

*La barqueta va per l'aigua  
no la poden deturar.*

*La Maria (o un altre nom) per capità.*

*Si la barqueta es tomba*

*nena no tingos por;*

*llança la canya a l'aigua*

*i agafa el timó.*

### JOCs INDIVIDUALS

Amb un venciell o corda qualsevol d'una mida adequada, però millor amb un saltador (corda amb uns agafadors de fusta que portaven incorporats com una mena de picarons, i que es compraven als comerços) la canalla es feia un tip de saltar. La corda s'agafava amb un extrem a cada mà i es feia passar (a la velocitat que es vulgués) per sobre del cap i per sota dels peus. Entre les nenes, saltant d'aquesta manera individual, es feia competicions per determinar qui saltava sense more's del lloc, però també, desplaçant-se corrent. Es podia saltar en aquesta modalitat fent anar la corda endavant o cap endarrera.

### JOCs DE DUES

Hi havia jocs d'aquests, diguem-ne individuals, que hi participaven dues jugadores. La una saltava la seva corda tot mantenint un diàleg amb l'altra jugadora que esperava entrar a saltar la seva corda.

*-T'aconvido.*

*- A què?*

*- A xocolati i cafè!*

*- Puc entrar?*

*-.Ja pots passar.*

i en aquest moment la jugadora que no saltava entrava dins la corda de l'altra i així saltaven juntes fins que se'n cansaven o fins que una aixafés la corda.

### A L'OLLA BARREJADA

En aquest joc hi participaven tants jugadors com vulguessin, hi jugaven tant els nens com les nenes i, fins i tot, barrejats, (aquest era un joc de saltar corda en què, els xiquets hi jugaven més). S'hi jugava amb una corda llarga, com més millor. Els jugadors entraven a saltar la corda o en sortien, sense cap ordre ni mirament; igual podien entrar o sortir per la dreta que per l'esquerra, per un costat o per l'altre. Però, quan algú deia: *a l'olla barrejada qui no hi entra paga*, tots els participants havien d'entrar alhora a saltar dins la corda i saltar així, tots junts, una estona, normalment fins que algú (el que portava la veu cantant) tornava a dir: *a l'olla barrejada qui no en surt paga*, llavors tots havien de sortir.

En tots els jocs de corda, quan la corda parava perquè algú l'havia aixafada o travava amb la cama, aquest pagava i anava a rellevar la jugadora que feia més estona que donava la corda. En aquest joc de *l'olla barrejada* quan eren tots a dins saltant i la

corda s'aturava perquè era travada per algun peu, era difícil d'aclarir qui havia estat el primer en aixafar-la, per això quan el joc parava tots havien de quedar-se immòvils al seu lloc per esbrinar que l'aixafava i sovint eren més d'un jugador que tenien el peu damunt de la corda, si només eren dos la cosa era clara; tots dos anaven a rellevar els jugadors que donaven, però si n'hi havia més de dos (que sovint passava) els jugadors havien de posar-se d'acord per aclarir qui havia estat el primer a aixafar-la. Al cap i a la fi la cosa sempre s'aclaria i el joc continuava.

## A CARRERES

Aquesta era una altra modalitat de saltar la corda en la qual els xiquets també s'hi entretenien molt, si bé, com ja hem dit, els jocs de corda eren més de nenes; en aquesta modalitat, com en l'anterior, també podien jugar plegats.

Saltar a carrera i sense deixar *pito* (sense cap tomb a la corda sense entrar a saltar algun jugador o jugadora) era un joc molt entretingut. Hi havia carreres d'un (saltar només una vegada la corda; entrar, saltar i sortir) de dos, de tres . . . , això segons la colla que eren a saltar. Quan eren molta colla es triava la carrera *d'un*, això era entrar a la corda, saltar-la una vegada i sortir pel costat oposat on s'havia entrat. Tots els jugadors o jugadores es posaven en una filera al costat de la corda per on s'havia d'entrar (això, és clar, un cop decidit qui eren els jugadors que donarien la corda), el primer entrava saltava la corda i en sortia i tot just en sortir el segon ja era dins i així fins que saltaven tots. En saltar el darrer, el primer ja havia de tornar a entrar i sempre que la corda

donés un tomb sense que saltés cap jugador. Quan els que donaven anaven depressa i la corda era llarga, els saltadors havien de córrer per tornar-se a posar a la cua i saltar quan els tocava, per no perdre *pito* ja que si no eren a temps, pagaven.

Les carreres *d'un* i *dos* sovint es feien, també, al ritme d'una cançó o cantarella que no hem pogut acabar de copiar-la sensera.

### **Carreres d'un**

*De un, repunt  
los calçotets  
del meu marit  
que vai cosir  
ahir a la nit*

### **De dos**

*De una i dos  
de sopa i arròs*

\* \* \* \* \*

*De una i de dos  
lo gat i'l gos, (lo gat i el gos)  
los tres cerditos  
i el lobo feroz*

El joc de saltar a la carrera, també es podia complicar més, ja que moltes vegades el primer que saltava (que era el que portava el joc) deia: *lo que fa la mare, fa la canalla* i així tots els que venien darrera havien de fer, en saltar o en sortir de la corda, el que havia fet *la mare*, per exemple: entrar a saltar tot i tocant una mà a terra o un genoll o, en sortir, enfilarse sobre qualsevol cosa o posar un peu a una paret, etc., etc. i el que no feia això, encara que no aixafés la corda pagava.

Per fer, encara, la cosa més difícil, tot això mateix es feia entrar a saltar al revés, és a dir: no entrar a saltar pel costat que baixa;

s'havia de ser molt més traçut per no ensopegar amb la corda, amb els peus o el cap.

### SALTAR CORDA, NORMAL

La modalitat de saltar corda sense cap més complicació era gairebé joc de nenes; i amb això de *cap més complicació* volem dir seguint les normes establertes pel joc que, com veurem més endavant, de fàcils no en tenien res. Aquesta mena de jocs consistia en saltar al ritme d'una cançó o bé comptant els salts que cadascun feia:

*Re, re, re cuantos años viviré:  
un, dos, tres, quatre, . . .*

Curiosament, encara que la cançó fos en castella, els números sempre eren cantats en català.

L'única cançó que hem trobat en català en aquesta modalitat és la següent:

*Al mar se'n cria peixos,  
al riu perdigons.  
Les noies de Lleida  
no porten pantalons.  
Aquell home els va dir  
que es possessin una cinta  
de color blaumarí.  
Marí, marí, marí.*

### ALTRES MANERES DE SALTAR

A mesura que les saltadores eren més experimentades, cercaven la manera que els seus jocs de corda fossin més complicats, per això ens trobem amb altres cançons que afavoreixen aquestes dificultats. En concret només n'hem trobat dues en català:

*Un, dos, tres.  
Escarrutxa.*

*Un, dos, tres.*

*lo peullarg.*

*Un, dos, tres.*

*La mà a terra.*

*un, dos, tres.*

*A sortir!*

Seguint el ritme de la cançó, s'havia de saltar tres cops la corda i parar-se amb les cames ben obertes. Tornar a saltar tres cops més i tornar-se a parar posant un peu davant l'altre (lo peu llarg) i així mateix quan tocava, posar la mà a terra. Val a dir que tot això s'havia de fer sense que la corda parés en cap moment.

L'altra cançó que hem trobat és la següent:

*A les muntanyes -leré-  
De barcelonà -leré-  
Una minyona -leré-  
vaig encontrar -oleà-*

*Quan la vai veure -leré-  
tan prima i alta -leré-  
la medicina -leré-  
li vaig donar -oleà-*

En aquesta cançó, les xiquetes saltaven normalment, però en dir *leré* o *oleà* s'havien de parar i acotjar-se una mica, ja que les que donaven aixecaven la corda cap a un costat fent-la voltar enlaire, per tornar-la a terra tot seguit.

### A TIBAR

La modalitat de jugar a tibar, era de totes la que presentava més dificultats i, per això mateix, hi jugaven les xiquetes més grans. També en aquesta modalitat, encara que coneixem moltes cançons, només n'hem trobat una en català, que és aquesta:

*Allà dalt de l'ereta  
n'hi ha una botigueta  
que en venen sabó  
a pesseta el quarteró.  
Sabó, sabó, sabó.*

En dir l'última paraula de cada vers, les xiquetes que donaven, tibaven la corda (estirant-la amb força cap endarrera) això obligava a les saltadores a saltar més alt al mateix temps que posaven les cames el màxim d'horizontals possible per poder passar amb èxit la prova. Aquesta modalitat encara es complicava més quan tot això es feia *bitxo*, és a dir, donant cada cop amb més fúria o velocitat. No cal dir que tot i això, les xiquetes se'n sortien prou bé.

\*\*\*\*\*

Per acabar aquest apartat de jocs de corda, volem apuntar una cançoneta que serva pels jocs de tibar, però que ens fa l'efecte que és l'adaptació, per les mateixes xiquetes, d'altres cançons:

*A lirón, a lirón,  
el que salta es campeón  
de tot el món, de tot el món.  
Ha guanyat, ha guanyat  
una copa de conyac  
catric catrac, catric catrac.  
Ha perdut, ha perdut  
una copa de bermut  
catric catruc, catric catruc.*

A voltes, en aquesta mateixa cançó hi posaven noms de xiquets o xiquetes del poble que els venia bé per la rima.

A. C.



Gravat de l'Auca dels jocs de la mainada de Joan Amades

